

SOSYAL BİLGİLER DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMININ (2018) KÜRESEL VATANDAŞLIK AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Hakan TÜRK¹, Emin ATASOY²

* Bu çalışmanın bir bölümü 2-5 Mayıs tarihleri arasında Antalya’da düzenlenen 5.Uluslararası Avrasya Eğitim Araştırmaları Kongresinde (EJER, 2018) sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

1 Coğrafya Öğretmeni, MEB (Doktora öğrencisi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Bilgiler Eğitimi), turkhakan52@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4290-8549.

2 Prof. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Anabilim dalı, eatasoy@uludag.edu.tr, ORCID:0000-0002-6073-6461.

Geliş Tarihi: 14.01.2020 Kabul Tarihi: 24.01.2021 DOI: 10.37669/milliegitim.674971

Öz: Küresel vatandaşlık anlayışı küresel topluma dair aidiyeti vurgulayan, bu kapsamda bireylere küresel rol ve sorumluluk yükleyen bir içeriğe sahiptir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de uygulanmakta olan Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının (SBDÖP, 2018) küresel vatandaşlık alan yazınında ele alınan tema ve kategoriler kapsamında değerlendirilmesidir. Küresel vatandaşlıkla ilgili alan yazın incelemesi ve 2018 SBDÖP’nin değerlendirilmesinde doküman incelemesine başvurulmuştur. Verilerin analiz edilmesinde ise betimsel analiz kullanılmıştır. Sosyal bilgiler dersi öğretim programında küresel vatandaşlık eğitimi ile ilgili içeriklerin önemli oranda yer aldığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte programın, küresel vatandaşlığın anahtar temalarından olan; küresel düzeyde katılım, dünyanın ortak sorunlarına çözüm arayışı ve küresel bakış açısını geliştirmeye yönelik yaklaşımları destekleyen kazanımlar açısından geliştirilmesi gerektiği tespit edilmiştir. Bu bağlamda 2018 SBDÖP’de ulus devlet vatandaşlığı dışlanmaksızın bireyler için ulusal ve küresel düzeyde rol ve sorumluluk alanlarının açık bir şekilde ortaya konması gerektiği düşünülmektedir. Ayrıca küresel vatandaşlık temalarının kendi içinde, öğretim programına daha dengeli dağıtılmasının ve içeriklerin programda sistematik bir yaklaşımla ele alınmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, vatandaşlık, küresel vatandaşlık, sosyal bilgiler eğitimi, sosyal bilgiler öğretim programı

EVALUATION OF THE SOCIAL STUDIES CURRICULUM (2018) IN TERMS OF GLOBAL CITIZENSHIP

Abstract:

The concept of global citizenship has a substance that emphasizes the idea of belonging to the global society and in this context imposes a global role and responsibility on individuals. The purpose of this study is to evaluate the Social Studies Curriculum being implemented in Turkey (SSC, 2018) under the themes and type categories dealt with in the scope of global citizenship. The document review was utilized for the literature review of global citizenship and the evaluation of 2018 SSC. Descriptive analysis, on the other hand, was used in order to analyze the data. It was found that the content related to global citizenship education was included in the curriculum of social studies courses comprehensively. Nevertheless, it was also found that the curriculum should be developed in terms of the gains supporting the approaches such as global participation, searching for solutions to the common problems of the world, and aiming to develop the global perspective which are the key themes of global citizenship. In this sense, it was thought within the 2018 SSC that the roles and responsibilities of individuals at national and global level should be clearly revealed, without excluding the nation-state citizenship. Furthermore, it was thought that it would be beneficial to distribute the themes of global citizenship within itself in the curriculum in a more balanced way and consider the contents in the curriculum with a more systematic approach.

Keywords: Globalization, citizenship, global citizenship, social studies education, social studies curriculum

Giriş

Dünya hâlihazırda toplumlar ve devletler arasında ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi etkileşimin arttığı bir dönüşüm dönemi içinde bulunmaktadır. Bununla birlikte sınır tanımayan ve toplumların ortak geleceğini tehdit eden sorunların varlığı, ulus devlet sınırlarını aşan küresel bir endişenin doğmasına sebep olmuştur. Söz konusu durumlar küresel konulara duyulan ilginin artmasının yanı sıra, bu sorunların üstesinden gelme adına küresel düzeyli yaklaşımların geliştirilmesine neden olmuştur. Bu bağlamda çeşitli uluslararası örgütler ve sivil toplum kuruluşları bünyesinde bireylere küresel rol ve sorumluluk yükleyen yaklaşımlar geliştirilmiştir. Eğitim çalışmalarında da bu yaklaşımlara rastlanmaktadır. Nitekim uluslararası ve karşılaştırmalı eğitim, kü-

resel eğitim ve küresel vatandaşlık eğitimi gibi arayışlar son yıllarda araştırma konusu edilmektedir (Lee ve Leung, 2006). Bu yaklaşımlardan biri olarak küresel vatandaşlık; bireylerin küresel topluma dair aidiyetini vurgulayan ve onlara küresel düzeyde rol ve sorumluluk yükleyen bir içeriğe sahiptir.

Günümüzde küresel vatandaşlık anlayışı alan yazında çoğunlukla; küresel vatandaşlık, dünya vatandaşlığı veya kozmopolit vatandaşlık isimleriyle yer ediniyor dar bir bölgenin değil, daha geniş bir dünyanın vatandaşı olma anlamında kullanılmaktadır. Bakıldığında küresel vatandaşlığın düşünce tarihi eski çağlara kadar gitmektedir. Nitekim bu düşüncenin ilk temellerini Antik Yunan'da kendisini dünya vatandaşı olarak tanımlayan ve insanların evrensel toplumun bir parçası olduğunu öne süren Diyojen'in (M.Ö 4.yy) ortaya koyduğu görülmektedir (Linklater 2002'den aktaran; Çolak, 2015). Ayrıca küresel vatandaşlık kavramını herhangi bir yasal dayanağı vurgulamaksızın ilk olarak Stoacıların¹ kullandığı da ifade edilmektedir (Güngör, 2008). Rönesans ve aydınlanma çağında yeniden canlanan bu düşünce (Carter, 2001), son zamanlarda popüler hale gelmiştir (Miller, 2011). Bu yaklaşımın yeniden popüler hale gelmesinde, küresel sorunların varlığı ve küreselleşme süreci ile güç kazanan dünyayı bütünsel algılama anlayışının önemli olduğu söylenebilir. Bu yönüyle bakıldığında küresel vatandaşlık; ilk ortaya çıktığı gibi felsefi bir ideal olmanın ötesinde, dünyanın sorunlarına birey merkezli önerilerde bulunan bir çözüm arayışı olarak karşımıza çıkmaktadır. Öte yandan küresel vatandaşlığın siyasi mahiyeti hakkında birbirine zıt iki temel yaklaşımın hâkim olduğu görülmektedir. İlk yaklaşıma göre içeriği itibarıyla küresel vatandaşlık; ulus devlet vatandaşlığının karşıtı olarak, milli egemenliğin yıkımına ve dünya hükümetine kadar giden tehlikeli bir süreç olarak algılanırken, ikinci yaklaşımda ise küresel bağlamda sorunların üstesinden gelme adına bireyler için çeşitli düzeylerde vatandaşlık tanımlayan başka bir vatandaşlık boyutu olarak görülmektedir (Çolak, 2019, 41). Bu yönüyle düşünüldüğünde eldeki çalışmanın amacı küresel vatandaşlığa politik bir tartışma olarak bakmanın ötesinde, küresel vatandaşa dair geniş çevrelerce ifade edilen yaklaşımları bir eğitim içeriği olarak ele almak ve bu kapsamda Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programını (2018) değerlendirmektir.

2. Küresel Vatandaşlığın Eğitim İçerikleri

İlgili alan yazın incelendiğinde küresel vatandaşların yetiştirilmesi açısından gerekli olan standart bir öğretim programının geliştirilmediği görülmektedir. Ayrıca, küresel vatandaşlık için gerekli olduğu düşünülen eğitim içeriklerinin dinamik bir şekilde yenilendiği de söylenebilir. Bununla birlikte söz konusu çalışmalarda ortak kapsayıcı konuların varlığı, küresel vatandaşlık eğitimi ile ilgili önemli bir kavramsal çerçevenin oluşturulmasına olanak tanımaktadır. Bu açıdan küresel vatandaşların sahip olması gereken özelliklere dair bir model öneren ve eğitim içerikleri sunan araştırmaların verileri bu çalışma açısından önemlidir. Bu araştırmalardan ilkinde Myers'

¹ Bir felsefe ekolü

e göre (2006, 10) küresel vatandaşlık eğitiminde ön plana çıkan konular: “Küresel vatandaşlığın temeli olarak uluslararası insan hakları”, “Yerel ve evrensel uzlaşma” ve “Ulus devletin ötesinde politik eylem” olarak ifade edilmiştir.

Başka bir çalışmada Cogan (1997, 29) küresel vatandaşın çok boyutlu sekiz karakterini şu şekilde ortaya koymuştur. Bu karakter özellikleri: “Problemlere küresel bir toplumun üyesi olarak bakma ve yaklaşma becerisi”, “Diğerleriyle işbirliği içinde çalışabilme ve kendi rol ve görevlerinin sorumluluklarını alma becerisi”, “Kültürel farklılıkları anlama, kabul etme ve hoşgörü gösterme becerisi”, “Eleştirel ve sitemli bir şekilde düşünme kapasitesi”, “Çatışmaları şiddetsiz bir şekilde çözme isteği”, “Çevreyi korumak için kendi yaşam biçimini ve tüketim alışkanlıklarını değiştirmede istekli olma”, “İnsan haklarına karşı duyarlı olma ve savunma becerisi” ile “Yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde politikaya katılma isteği ve becerisi” olarak ifade edilmiştir.

Diğer bir çalışmada küresel vatandaşın şu bilgi ve becerilere sahip olması gerektiği belirtilmiştir (Cartwright vd., 2009; Zahabioun vd., 2013, 199). Bu bilgi ve beceriler: “Dünyanın politik sistemleri hakkında kapsamlı bilgi”, “Dünyanın ekonomik sistemleri hakkında kapsamlı bilgi”, “Sınırları aşan eleştirel düşünme becerisi”, “Kültürler arası iletişim becerisi”, “Aktif katılım sağlamak” ve “Empati geliştirmek” olarak ifade edilmektedir. Morais ve Ogden (2010, 3) ise küresel vatandaşlığa ait bir kavramsal model (Tablo 1) geliştirmişlerdir.

Tablo 1. Küresel Vatandaşlığın Üç Temel Kavramsal Teması

Sosyal sorumluluk	Küresel yeterlilik	Küresel sivil katılım
•“Küresel adalet ve eşitsizlikler”	•“Öz farkındalık”	•“Sivil organizasyonlara katılma”
•“Yardımseverlik ve empati”	•“Kültürlerarası iletişim”	•“Politik fikir”
•“Küresel karşılıklı bağımlılık ve küresel ve kişisel sorumluluk”	•“Küresel bilgi”	•“Küresel sivil aktivizm”

Tablo 1 incelendiğinde Morais ve Ogden’in (2010, 3) küresel vatandaşlığa dair sosyal sorumluluk, küresel yeterlilik ve küresel sivil katılım adını verdiği üç boyutlu kapsayıcı ve yalın bir kavramsal model geliştirdiği görülmektedir. Bu boyutların ilki olan “Sosyal sorumluluk” boyutunda bireylerde küresel düzeyde empati, adalet, sorumluluk ve karşılıklı bağımlılığa ilişkin tutum ve becerilerin olması gerektiğine vurgu yapılır. “Küresel yeterlilik” olarak ifade edilen boyut, bireyin küresel düzeyde yeterli donanıma sahip olması adına tanımlanmış olan öz farkındalık, kültürler arası iletişim becerisi ve yeterli küresel bilgiye sahip olmayı kapsamaktadır. “Küresel sivil katılım” olarak ifade edilen üçüncü boyut ise politik okuryazarlık, sivil katılım ve küresel düzeyli sorunlara karşı duyarlı olmayı tanımlamaktadır. Zahabioun vd., (2013, 204) tarafından küresel vatandaşlık eğitiminde önerilen program hedefleri Tablo 2’de belirtildiği gibidir.

Tablo 2. Küresel Vatandaşlık Eğitiminde Önerilen Program Hedefleri

Bilgi ve anlayış	<ul style="list-style-type: none"> •“Katılım, sorumluluk, kimlik ve sosyal aidiyet gibi vatandaşlık rolleriyle ilgili bilgi ve farkındalık” •“Bilgisayar ve politika gibi temel okuryazarlık becerileri” •“Kültürel, ırksal, cinsiyet, dini ve dilsel farklılıkların anlaşılması” •“Sağlık konularında farkındalık”
Entelektüel ve uygulamalı beceriler	<ul style="list-style-type: none"> •“Eleştirel ve yaratıcı düşünme, öz değerlendirme, karşılıklı anlayış, analiz ve karşılaştırma becerileri” •“Bilgi, değişim ve tüketim yönetimi” •“Çevrenin korunması” •“İstihdam konularında farkındalık”
Geliştirilmesi gerekli değer ve tutumlar	<ul style="list-style-type: none"> •“Bireysel, ulusal, dini ve küresel kimlik geliştirme” •“Yerel, ulusal ve küresel aidiyet” •“Sosyal adalet ve eşitliğe bağlılık” •“Merhamet, empati, esneklik, farklılıklara saygı, tolerans, adalet ve güven gibi ahlaki değerler ile bilgisayar etiği”

Tablo 2 incelendiğinde Zahabioun vd., (2013) tarafından geliştirilen program hedeflerinin bireylerin bilişsel, duyuşsal ve davranışsal yönüne hitap eden üç boyuttan oluştuğu görülmektedir. Bu çalışmada araştırmacılar küresel vatandaşlar için gerekli olan bilgi, beceri, değer ve tutumların geliştirilmesine yönelik hedefler belirlemişlerdir. Birinci boyutu oluşturan “Bilgi ve anlayış geliştirme” boyutunda bireyin vatandaşlık rolüyle ilgili yeterli bilgi ve farkındalık, temel okuryazarlık becerileri, çeşitli türdeki farklılıkların anlaşılması ve sağlık konularında farkındalık yer almaktadır. “Becerilerin geliştirilmesi” olarak ifade edilen ikinci boyutta ise eleştirel ve yaratıcı düşünme, öz değerlendirme, analiz etme ve karşılaştırma, yönetim, istihdam ve çevre konularına karşı becerilerin geliştirilmesi vurgulanmıştır. Değer ve tutumların geliştirilmesini hedefleyen üçüncü boyutta ise: bireysel düzeyden küresel düzeye kimlik konuları, yerelden küresele aidiyet, sosyal adalet ve eşitliğin yanı sıra merhamet, empati, farklılıklara saygı, tolerans, adalet ve güven gibi değerlerin öğretilmesi hedeflenmektedir. Bu konuda daha kapsamlı çalışmaları olan Oxfam’ın (2015, 8) küresel vatandaşın sahip olması gereken yeterlilikler ve küresel vatandaş yetiştirmek için gerekli gördüğü eğitim içerikleri Tablo 3’ de görüldüğü gibi ifade edilmiştir.

Tablo 3. Küresel Vatandaşlık Eğitimine Dair Bilgi, Beceri, Değer ve Tutumlar

Bilgi ve anlayış	Beceriler	Değerler ve tutumlar
•“Sosyal adalet ve eşitlik”	•“Eleştirel ve yaratıcı düşünme”	•“Kimlik bilinci ve özsaygı”
•“Kimlik ve farklılık”	•“Empati”	•“Sosyal adalet ve eşitlik için işbirliği”
•“Küreselleşme ve karşılıklı bağımlılık”	•“Öz farkındalık ve yansıtma”	•“İnsanlara ve insan haklarına saygı”
•“Sürdürülebilir kalkınma”	•“İletişim”	•“Değer çeşitliliği”
•“Barış ve çatışma”	•“İşbirliği ve çatışma çözme”	•“Çevreye karşı duyarlı olma ve sürdürülebilir kalkınma için işbirliği”
•“İnsan hakları”	•“Zorlukları ve belirsizliği yönetme becerisi”	•“Katılım ve dahil olma taahhüdü”
•“Güç ve yönetim”	•“Bilgilendirici ve yansıtıcı eylem”	•“İnsanların değişime yol açabileceğine inanç”

Tablo 3 incelendiğinde Oxfam’a göre (2015) küresel vatandaşın sahip olması gereken özelliklerin de Zahabioun vd., (2013) tarafından tanımlanan bilgi, beceri ve tutum boyutunda ele alınarak, aynı anda bireyin bilişsel, duyuşsal ve davranışsal yönüne önem verdiği görülmektedir. Detaylı bakıldığında küresel vatandaşın sahip olması gerekli görülen bilgi ve anlayış boyutunda: sosyal adalet ve eşitlik, kimlik ve farklılık, küreselleşme ve karşılıklı bağımlılık, sürdürülebilir kalkınma, barış ve çatışma, insan hakları ve güç yönetimine dair vurgular yer almaktadır. Küresel vatandaşın sahip olması gereken beceriler olarak: eleştirel ve yaratıcı düşünme, empati, öz farkındalık ve yansıtma, iletişim, işbirliği ve çatışma çözme, zorlukları ve belirsizliği yönetme becerisi ve yansıtıcı eylem becerisi ifade edilmiştir. Değerler ve tutumlar boyutunda ise: kimlik bilinci ve özsaygı, sosyal adalet ve eşitlik için işbirliği, insanlara ve insan haklarına saygı, değer çeşitliliği, çevreye karşı duyarlı olma ve sürdürülebilir kalkınma için işbirliği, katılım ve dahil olma taahhüdü ve insanların değişime yol açabileceğine olan inanç ön plana çıkmaktadır. Çolak (2015, 45-47) ilgili literatürden yararlanarak küresel vatandaşlığın özelliklerini tanımlamak ve eğitim programlarında küresel vatandaşlığa ilişkin verilerin izini sürmek amacıyla 6 boyut geliştirmiştir. Söz konusu boyutlar şu şekilde ifade edilmiştir². “Diğer insanlar ve çevreler”, “Dünyanın durumu ve sorunları”, “Sistem olarak dünya” “Katılım”, “Yerel ve/veya küresel aidiyet” ve “Küresel vatandaşın karakter özellikleri”. Haigh’e göre ise (2016, 509) küresel vatandaşlık eğitiminde şu kavramlar önemlidir. Söz konusu kavramlar “Birlikte yaşamayı öğrenmek (Çoğulluk, kültürlerarası)”, “Ahlaki yaşamayı öğrenmek (Sosyal adalet, eşitlik)” ve

2 Ayrıntılı bilgi için bakınız: Çolak, K. (2015). Sosyal Bilgiler ile Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Derslerinde Küresel Vatandaşlık Eğitimi (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

“Yaşam alanımızla duyarlı bir şekilde yaşamayı öğrenmek (Ekolojik okuryazarlık, sürdürülebilirlik)” olarak ifade edilmiştir.

İlgili alan yazın incelendiğinde küresel vatandaşlık eğitimi için tanımlanan içeriklerinin bilgi, beceri ve değerleri kapsayan çok boyutlu bir yapıda yer aldığı görülmektedir. Dolayısıyla bu içerikler bireyin hem bilişsel hem de duyuşsal yönüne hitap etmektedir. Bakıldığında bu içeriklerin çoğunun küresel vatandaşların sahip olması gereken özellikleri tanımlama adına “karakter”, yerelden küresele aktif ve sorumlu vatandaşları tanımlama adına “katılım”, ülkeler ve toplumlar arasındaki çeşitli ilişki türlerini tanımlama adına “karşılıklı ilişkiler” ve bireylerin toplumsal ve mekânsal mensubiyetini tanımlama adına “aidiyet” gibi dört temel düşünce etrafında yoğunlaştığı görülmektedir. İlgili literatürden elde edilen bu düşünceler ve ifade ettikleri özellikler şu şekilde tanımlanabilir.

2.1. Küresel vatandaşlık eğitiminin kapsayıcı boyutları

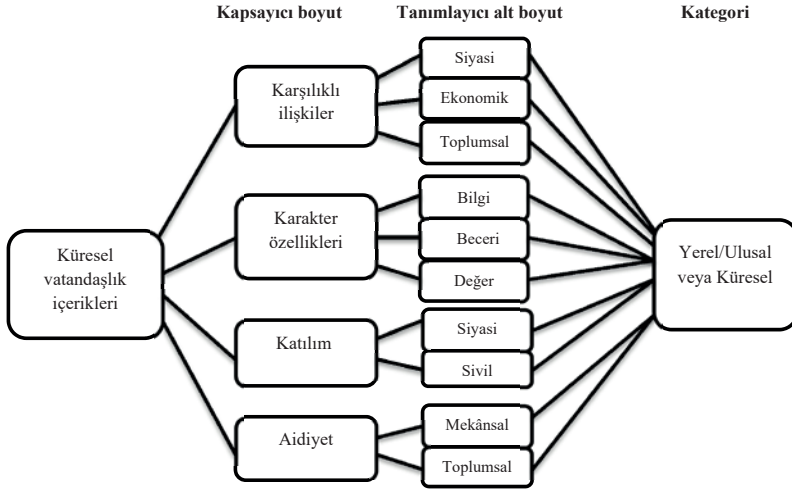
2.1.1.Karşılıklı ilişkiler: Küresel vatandaşın etkin bir vatandaş olabilmesi için dünyanın işleyişine, ülkeler ve toplumlar arasındaki küresel ve yerel düzeyli ilişkilere dair fikir sahibi olması gerektiğini vurgulayan boyuttur. Bu boyutta ön plana çıkan düşünceler: dünyanın politik ve ekonomik sistemleri, ülkeler arası kültürel ilişkiler hakkında kapsamlı bir bilgiye sahip olmak ve toplumlar arası karşılıklı bağımlılık ilişkilerinin analiz edilmesi çerçevesinde yoğunlaşmaktadır. Bu boyutun oluşmasında Cartwright ve diğ., (2009) tarafından ortaya konan “Dünyanın politik sistemleri hakkında kapsamlı bilgi”, “Dünyanın ekonomik sistemleri hakkında kapsamlı bilgi”, “Kültürler arası iletişim becerisi” ve Morais ve Ogden (2010, 3) tarafından bahsedilen “Küresel karşılıklı bağımlılık, küresel ve kişisel sorumluluk”, Oxfam (2015) tarafından bahsedilen “Barış ve çatışma” ile “Küreselleşme ve karşılıklı bağımlılık”, Çolak (2015) tarafından bahsedilen “Sistem olarak dünya” ve Haigh (2016) tarafından bahsedilen “Birlikte yaşamayı öğrenmek” vurgularından yararlanılmıştır. Bu boyut siyasi, toplumsal ve ekonomik karşılıklı ilişkiler olmak üzere üç tanımlayıcı alt gruptan oluşmaktadır.

2.1.2.Karakter: Küresel vatandaşların sahip olması gerektiği vurgulanan bilgi beceri ve değerleri içeren boyuttur. Burada ön plana çıkan konular hem 21. Yüzyıl vatandaşlarının sahip olması gerekli görülen bilgi ve becerileri kapsarken hem de küresel vatandaşlık için gerekli olan değer ve tutumları barındırmaktadır. Bu boyutta vurgulanan düşünceler; işbirliği, eleştirel düşünce, farklılıklara saygı, hoşgörü, öz yönetim, demokratik değerler ve sürdürülebilir dünya görüşü etrafında yoğunlaşmaktadır. Bu boyutun oluşmasında: Cogan (2007) tarafından bahsedilen “Diğerleriyle işbirliği içinde çalışabilme ve kendi rol ve görevlerinin sorumluluklarını alma becerisi”, “Eleştirel ve sitemli bir şekilde düşünme kapasitesi”, Cartwright vd., (2009) tarafından bahsedilen “Empati geliştirmek”, Morais ve Ogden (2010, 3) tarafından bahsedilen “Yardımsızlık ve empati”, “Öz farkındalık”, “Küresel bilgi”, Zahabioun vd., (2013) tarafından

bahsedilen “Eleştirel ve yaratıcı düşünce” ve Çolak (2015) tarafından bahsedilen “Küresel vatandaşın karakter özellikleri” vurguları etkili olmuştur. Bu boyut bilgi, beceri ve değer olmak üzere üç tanımlayıcı alt boyuttan oluşmaktadır.

2.1.3.Katılım: Küresel vatandaşlık literatüründe öne çıkan en önemli özelliklerinden olup aktif, girişimci ve sorunları çözmek için hevesli vatandaş olmayı ifade eden boyuttur. Bu boyutta vurgulanan ana düşünce sorumluluk, etkin vatandaşlık, sosyal ve siyasi katılım fikri etrafında yoğunlaşmaktadır. Bu boyutun oluşmasında: Myers’in (2006, 10) bahsettiği “Ulus devletin ötesinde politik eylem”, Cogan (2007) tarafından bahsedilen “Yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde politikaya katılma isteği ve becerisi”, Cartwright vd., (2009) tarafından bahsedilen “Aktif katılım sağlamak”, Morais ve Ogden (2010, 3) tarafından bahsedilen “Sivil organizasyonlara katılma”, Oxfam (2015) tarafından bahsedilen “Zorlukları ve belirsizliği yönetme becerisi” ve Çolak (2015) tarafından bahsedilen “Katılım” vurgusu etkili olmuştur. Bu boyut sivil ve siyasi katılım olmak üzere iki tanımlayıcı alt boyuttan oluşmaktadır.

2.1.4.Aidiyet: Bireylerin ulusal veya küresel çapta mekâna ve topluma dair aidiyetlerini, kaygılarını ve bağlılıklarını ifade eden boyuttur. Bu boyutta vurgulanan ana düşünce ait olunan yere karşı sorumluluk ve kaygı duyma, bir arada yaşama, ortak gelecek ve küresel toplum fikri etrafında yoğunlaşmıştır. Bu boyutun oluşmasında: Myers’in (2006, 10) bahsettiği “Yerel ve evrensel uzlaşma”, Cogan (2007) tarafından ifade edilen “Problemlere küresel bir toplumun üyesi olarak bakma ve yaklaşma becerisi”, “Kültürel farklılıkları anlama, kabul etme ve hoşgörü gösterme becerisi” Zahabioun vd.,(2013) tarafından bahsedilen “Yerel, ulusal ve küresel aidiyet” ve Çolak (2015) tarafından bahsedilen “Yerel ve/veya küresel aidiyet” vurguları ön plana çıkmıştır. Bu boyutta toplumsal ve mekânsal aidiyet olmak üzere iki tanımlayıcı alt boyut yer almaktadır. Küresel vatandaşlığın kapsayıcı boyutları, tanımlayıcı alt boyutları ve temaların hedef alanını belirleyen şema şu şekilde oluşmaktadır (Şekil1).

Şekil 1: Küresel Vatandaşlık İçeriklerinin Değerlendirilmesine İlişkin Kavramsal Çerçeve

2.2. Küresel Vatandaşlık Eğitiminde Sosyal Bilgiler Dersinin Rolü

İlgili alan yazın incelendiğinde küresel vatandaşlığa ilişkin tanımlanan birçok içeriğin doğrudan ya da dolaylı olarak, günümüz sosyal bilgiler eğitimi anlayışında ifade edilen hedefler ve kazanımlar boyutuyla örtüştüğü görülmektedir. Bu bağlamda sosyal bilgiler dersinin küresel vatandaşlar yetiştirilmesi noktasında önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. Sosyal bilgiler dersinin eğitim sahasına girmesinde, ABD'nin yaşadığı sosyal, kültürel ve ekonomik dönüşümün getirdiği sorunlarla mücadele etme çabasının etkili olduğu bilinmektedir (Kaymakçı ve Ata, 2012) Günümüzde tüm dünyanın ABD'de daha önce yaşanan ve birtakım yenilikleri zorunlu kılan duruma benzer bir süreçten geçmesi bu sorunların çözümü adına sosyal bilgiler dersine önemli bir işlev ve misyon yüklemektedir. Sosyal bilimlerin geniş çalışma alanından içerik edinen ve bunları disiplinler arası bir yaklaşımla sunan sosyal bilgiler dersi, dinamik yapısıyla, dönüşüm yaşayan dünyanın ihtiyaçlarına cevap verecek en önemli derslerden biridir. Nitekim, son yıllarda sosyal bilgiler programlarında; küresel duyarlılık, çoğulculuk, farklılıkların uyumu, yerel küresel dengesi ve barış eğitimi gibi perspektiflerin yer alması bu gelişmelerin sosyal bilgiler öğretimine uyarlanmaya çalışıldığını göstermektedir (Doğanay, 2008; Öcal ve Yakar, 2015, 308). Kaymakçı ve Ata'ya göre (2012) sosyal bilgiler dersi toplumsal yaşamın gerektirdiği bilgileri çeşitli bilim dallarından faydalanarak bütünleştiren etkin, demokratik ve içinde yaşanan döneme uygun vatandaşlar yetiştirmek amacıyla oluşturulmuş bir derstir. Yelken'e göre (2010) küresel vatandaşlık eğitiminin ana hedeflerinden biri olan, çağa uygun insan modelinin ye-

tiştirilmesi, sosyal bilgiler eğitiminin ana hedefleri arasında yer almaktadır. Özellikle küresel bir bakış açısına sahip olduğunda bu dersin öğrencilerin geleceğe yönelik karar almaları ve çok boyutlu bakış açısı geliştirmeleri konusunda etkili olacağı ifade edilmektedir (Egüz, Öztürk ve Kesten, 2017). Benzer şekilde sosyal bilgiler eğitiminin amaçları arasında küresel vatandaşların yetiştirilmesinin de yer aldığı ifade edilmektedir (Ersoy, 2013; Evans, 1987). Ayrıca küresel vatandaşlık eğitimi, küresel bağlamda vatandaşlığın değişen doğasını açıkladığı gerekçesiyle, sosyal bilgiler eğitimine yön verme adına da oldukça uygun bir müfredat çerçevesi olarak görülmüştür (Myers, 2006). Sonuç olarak, küresel vatandaşlığın içerisinde politik, ahlaki, ekonomik, sosyal, çevresel ve manevi konuları bulundurması (Hartung, 2015) disiplinler arası bir özelliğe sahip olduğunu göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında sosyal bilgiler dersi farklı disiplinlerden özümsemiş içerikleri ve ulaşmaya çalıştığı hedefleri itibarıyla, birçok disiplinler arası hedefe sahip olan küresel vatandaşlık eğitiminin uygulanması ve küresel vatandaşlar yetiştirilmesi açısından en uygun öğrenme alanlarından biri olarak görülmektedir.

2.3. Çalışmanın Önemi

Küresel vatandaşlık, alan yazında uzun yıllardır tartışılan bu nedenle hakkında çeşitli kavramsallaştırmalar ve temaların oluşturulduğu bir konudur. Dolayısıyla ilgili alan yazın çoklu ve bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirilmeye ihtiyaç duymaktadır. Bu çalışma dinamik olarak yenilenen küresel vatandaşlık yazınındaki son araştırmaları kapsaması nedeniyle güncel bir çalışmadır. Çalışmada, alan yazında ele alınan temalar sistematik bir şekilde ele alınarak küresel vatandaşlığa dair kapsayıcı bir kavramsal çerçeve oluşturulmuştur (Şekil 1). Araştırmayı özgün kılan en önemli özellik öğretim programındaki küresel vatandaşlık içeriklerini analiz ederken alan yazında ön plana çıkan kapsayıcı boyutların yanı sıra tanımlayıcı alt boyutları ve hedef alanları da işe koşmasıdır. Bu nedenle eldeki çalışma küresel vatandaşlığa dair eğitim içeriklerinin sistematik bir şekilde incelenmesine olanak tanımaktadır. Ayrıca ilgili alan yazın kapsamında, Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının geliştirilebilmesi için önemli bir bakış açısı ve kavramsal çerçeve sunmaktadır.

2.4. Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, küresel vatandaşlık alan yazını kapsamında ele alınan temalar çerçevesinde Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programını (2018) amaç, kazanım, beceri ve değerler açısından değerlendirmektir. Çalışma iki temel araştırma sorusu etrafında ele alınmıştır.

1) Küresel vatandaşlık alan yazınında ele alınan eğitim içerikleri hangi temalar ve kategoriler kapsamında oluşturulmaktadır?

2) Alan yazında ele alınan tema ve kategoriler kapsamında öğretim programının unsurları (Özel amaçlar, temel beceriler, değerler ve kazanımlar) nasıl değerlendirilir?

3. Yöntem

3.1. Araştırma Deseni

Küresel vatandaşlık araştırmaları kuramsal bir temele dayandığı ve dinamik bir şekilde geliştiği için, çalışmada ilgili literatürü ortaya koymak ve küresel vatandaşlığın temel parametrelerini betimlemek amacıyla nitel araştırma benimsenmiştir. Bu bağlamda nitel veri toplama yöntemlerinden biri olarak uygulanan doküman incelemesi tercih edilmiştir. Nitel inceleme türü araştırılması düşünülen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analiz edilmesini içermektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu bağlamda çalışma uluslararası ve ulusal alan yazında kapsamlı bir tarama çalışması yapıldıktan sonra, son 15 yılda küresel vatandaşlığa dair model öneren veya küresel vatandaşlığın özelliklerini betimleyen araştırmaların seçilip incelemeye alınmasıyla gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda özellikle güncel alan yazını takip etmek anlamında son yıllardaki çalışmaların ele alınmasına özen gösterilmiştir.

3.2. Veri Analizi

İlgili dokümanlardan elde edilen verilerin analizinde betimsel analiz kullanılmıştır. Betimsel analizde elde edilen verilerin daha önce ortaya konmuş temalara göre özetlenmesi ve yorumlanması söz konusudur (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu analiz türü analiz için bir çerçevenin oluşturulması, oluşturulan bu çerçeveye göre verilerin işlenmesi, bulguların ortaya koyulması ve yorumlanmasından oluşan dört aşamadan oluşmaktadır (Altunışık, Coşkun, Yıldırım ve Bayraktaroğlu, 2010). Bu kapsamda ilgili çalışmalarda yer alan ve küresel vatandaşlığa ilişkin içerik sunan veriler betimlenerek küresel vatandaşlığa dair bir kavramsal çerçeve oluşturulmuştur (Şekil 1). Elde edilen veriler doğrultusunda Türkiye’de uygulanmakta olan Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (2018) küresel vatandaşlık içerikleri açısından değerlendirilmeye alınmıştır. Öğretim programı değerlendirilirken alan yazında ön plana çıkan ve çeşitli araştırmacılar tarafından daha önce ortaya konulan “karakter”, “katılım”, “karşılıklı ilişkiler” ve “aidiyet” olarak belirlenen dört kapsayıcı boyut işe koşulmuştur. Ayrıca bu boyutları tanımlamak adına bu çalışma için geliştirilen alt boyutlar ve ilgili içeriğin karakterini ortaya koyma adına tanımlanan kapsam boyutu ele alınmıştır.

Alan yazına ayrıntılı bakıldığında; küresel vatandaşlar için hem yerel hem de küresel boyutta çeşitli rol ve sorumlulukların tanımlandığı görülmektedir (Cogan, 1997, Myers, 2006, Zahabioun vd., 2013). Bununla birlikte küresel vatandaşlık için tanımlanan birçok özelliğin aktif vatandaş olarak tanımlanabilen demokratik değerlere sahip ulus devlet vatandaşları için de geçerli olduğu görülmektedir. Küresel vatandaşlık temalarının geniş kapsamı düşünüldüğünde, öğretim programının çoğu unsurunun doğrudan veya dolaylı olarak küresel vatandaşlık temalarıyla örtüştüğü görülmektedir. Dolayısıyla bu durum küresel vatandaşlık ile ilişkilendirilen program öğelerinin analizinde yerel/ulusal düzeyli kazanımların değerlendirilmesini güçleştirmektedir. Bu bağlamda çalışma sonuçlarının geçerlik ve güvenilirliğini sağlama adına öğretim

programının unsurları analiz edilirken doğrudan küresel düzeye vurgu yapan temalar değerlendirilmeye alınmıştır.

3.3. Geçerlik ve güvenilirlik

Herhangi bir çalışmanın kavramsal çerçevesinin oluşturulması, verilerinin toplanıp analiz edildikten sonra yorumlanması çalışmanın geçerlik ve güvenilirlik kaygısıyla ilgilidir (Merriam, 2013, 200). Bu kapsamda eldeki çalışmanın betimsel geçerliğini arttırmak amacıyla araştırmacı çeşitlenmesine gidilmiştir. Bilindiği gibi çoklu araştırmacı kullanımı, yapılan betimlemelerin tek bir araştırmacının etkisinde kalma olasılığını düşürmektedir (Christensen, Johnson ve Turner, 2015). Ayrıca çalışmada küresel vatandaşlığa dair model öneren birçok çalışma incelendiği için veri çeşitlenmesi yapılmıştır. Böylece çalışmanın belli bir dokümanın etkisi altında kalma olasılığının önüne geçilmesi amaçlanmıştır. Öte yandan bu çalışmanın konusu olan küresel vatandaşlık eğitimi belli başlı kapsayıcı boyutlara sahip olmasına rağmen, dinamik bir şekilde eğitim içerikleri açısından yenilenmektedir. Ayrıca değerlendirmeye alınan çalışmalar geniş bir alan yazına dayanmasına karşın, yine de bu çalışmada ortaya konan kavramsal çerçeve, ilgili çalışmalar ile sınırlıdır. Dolayısıyla alan yazında yaşanan gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkabilecek zamana bağlı güvenilirlik sorunu, bu çalışmanın en önemli sınırlılığını oluşturmaktadır.

4. Bulgular

4.1. Özel Amaçlara İlişkin Bulgular

Öğretim programının özel amaçları kısmında ifade edilen on sekiz amaçtan dördü doğrudan küresel vatandaşlık becerileriyle ilişkilendirilebilecek durumdadır. Bu durumda olan özel amaçlardan; “Katılımın önemine inanmaları, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için görüşler belirtmeleri”, katılım boyutunu, “Doğal çevrenin ve kaynakların sınırlılığının farkına varıp çevre duyarlılığı içerisinde doğal kaynakları korumaya çalışmaları ve sürdürülebilir bir çevre anlayışına sahip olmaları”, “Millî, manevi değerleri ile evrensel değerleri benimseyerek erdemli insan olmanın önemini ve yollarını bilmeleri ve “Ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık göstermeleri” (MEB, 2018, 7) amaçları aidiyet boyutunu vurguladığı için küresel vatandaşlık hedefleriyle örtüşmektedir.

4.2. Temel Becerilere İlişkin Bulgular

Öğretim programında kazandırılması hedeflenen 27 temel beceri arasında yer alan birçok beceri dolaylı olarak küresel vatandaşlık alan yazınında ele alınan temalar ile uyushmaktadır. Bununla birlikte; çevre okuryazarlığı, kalıp yargı ve ön yargıları fark etme, politik okuryazarlık ve sosyal katılım gibi beceriler (MEB, 2018, 8) alan yazında küresel vatandaşın sahip olması gereken karakter özellikleri arasında yer aldığı için doğrudan küresel vatandaşlık hedefleriyle örtüşmektedir.

4.3. Değerlere İlişkin Bulgular

Öğretim programına değerler boyutunda bakıldığında 18 değer arasında çoğu değer alan yazında ele alınan temalar ile uyduğu görülmektedir. Bununla birlikte; barış, dayanışma, sorumluluk, tasarruf ve yardımseverlik gibi değerlerin özellikle küresel vatandaşın karakter özellikleri arasında vurgulanan içerikler arasında yer aldığı görülmektedir.

4.4. Kazanımlara İlişkin Bulgular

Öğretim programında 4, 5, 6 ve 7. sınıf düzeylerinin tamamında olmak üzere kazanım boyutunda da küresel vatandaşlık eğitimine dair içerikler tespit edilmiştir. Bu bölümde ele alınan kazanımlar, küresel vatandaşlık içeriklerini dört kapsayıcı boyutta ele alarak tanımlayan ve bu çalışma için elde edilen veriler doğrultusunda geliştirilen tanımlayıcı alt boyutlar işe koşularak değerlendirilmiştir. Nitekim, ilk olarak 4.sınıf öğretim programında (MEB, 2018, 14-16) yer alan kazanımlardan küresel vatandaşlığa ilişkin olanlar Tablo 4’te görüldüğü gibi değerlendirilmiştir.

Tablo 4. 4. Sınıf Kazanımlarında Yer Alan Küresel Vatandaşlık İçerikleri

Kazanım	Kapsayıcı boyut	Tanımlayıcı alt boyut	Kategori
•“Teknolojik ürünleri kendisine, başkalarına ve doğaya zarar vermeden kullanır”	Karakter	Değer	Küresel
•“Çevresindeki kaynakları israf etmeden kullanır”	Karakter	Değer	Küresel
•“Dünya üzerindeki çeşitli ülkeleri tanır”	K.İlişkiler	Siyasi	Küresel
•“Farklı ülkelere ait kültürel unsurlarla ülkemizin sahip olduğu kültürel unsurları karşılaştırır”	K.İlişkiler	Toplumsal	Küresel
•“Farklı kültürlere saygı gösterir”	K.İlişkiler	Toplumsal	Küresel

Tablo 4 incelendiğinde; 4. sınıf düzeyinde yer alan 33 kazanım içerisinde (MEB, 2018, 14-16) beş kazanımın (% 15) küresel vatandaşlık içerikleriyle örtüştüğü görülmektedir. Kazanımların küresel vatandaşlık boyutlarına göre dağılımına bakıldığında; iki kazanımın karakter özellikleri boyutunda ve üç kazanımın karşılıklı ilişkiler boyutunda yer aldığı görülmektedir.

Tablo 5. 5.Sınıf Kazanımlarında Yer Alan Küresel Vatandaşlık İçerikleri

Kazanım	Kapsayıcı boyut	Tanımlayıcı alt boyut	Kategori
•“Kültürel öğelerin, insanların bir arada yaşamasındaki rolünü analiz eder”	K. İlişkiler	Toplumsal	Küresel
•“Yaşadığı yer ve çevresinin ülkemiz ile diğer ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerindeki rolünü araştırır”	K. İlişkiler	Ekonomik	Küresel
•“Ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerde iletişim ve ulaşım teknolojisinin etkisini tartışır”	K. İlişkiler	Ekonomik	Küresel
•“Turizmin uluslararası ilişkilerdeki önemini açıklar”	K. İlişkiler	Siyasi	Küresel
•“Çeşitli ülkelerde bulunan ortak miras öğelerine örnekler verir”	Aidiyet	Toplumsal	Küresel

Tablo 5 incelendiğinde 5. Sınıf düzeyinde yer alan toplam 33 kazanım içerisinde (MEB, 2018, 17-19) beş kazanımın (% 15) küresel vatandaşlık içerikleriyle örtüştüğü görülmektedir. Söz konusu kazanımların dördü karşılıklı ilişkiler boyutunda, biri ise aidiyet boyutunda yer almaktadır.

Tablo 6. 6. Sınıf Kazanımlarında Yer Alan Küresel Vatandaşlık İçerikleri

Kazanım	Kapsayıcı boyut	Tanımlayıcı alt boyut	Kategori
•“Tarihi ticaret yollarının toplumlar arası siyasi kültürel ve ekonomik ilişkilerdeki rolünü açıklar”	K. İlişkiler	Siyasi	Küresel
•“Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin gelecekteki yaşam üzerine etkilerine ilişkin fikirler ileri sürer”	Aidiyet	Mekânsal	Küresel
•“Kaynakların bilinçsizce tüketilmesinin canlı yaşamına etkilerini analiz eder”	Aidiyet	Mekânsal	Küresel
•“Demokrasinin temel ilkeleri açısından farklı yönetim biçimlerini karşılaştırır”	Karakter	Bilgi	Küresel
•“Ülkemizin Türk Cumhuriyetleri ve komşu devletlerle olan kültürel, sosyal, siyasi ve ekonomik ilişkilerini analiz eder”	K. İlişkiler	Siyasi	Küresel
•“Ülkemizin diğer ülkelerle olan ekonomik ilişkilerini analiz eder”	K. İlişkiler	Ekonomik	Küresel
•“Ülkemizin sahip olduğu siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel özelliklere bağlı olarak uluslararası alanda üstlendiği rolleri analiz eder”	K. İlişkiler	Siyasi	Küresel
•“Popüler kültürün, kültürümüz üzerindeki etkilerini sorgular”	K. İlişkiler	Toplumsal	Küresel

Tablo 6 incelendiğinde: 6. Sınıf düzeyinde yer alan toplam 34 kazanım içerisinde (MEB, 2018, 20-22) sekiz kazanımın (% 24) küresel vatandaşlık içerikleri ile ilişkilendirilebileceği görülmektedir. Bu kazanımların biri karakter boyutunda, beşi karşılıklı ilişkiler boyutunda, ikisi ise aidiyet boyutunda yer almaktadır.

Tablo 7. 7. Sınıf Kazanımlarında Yer Alan Küresel Vatandaşlık İçerikleri

Kazanım	Kapsayıcı boyut	Tanımlayıcı alt boyut	Kategori
•“Avrupa’daki gelişmelerle bağlantılı olarak Osmanlı Devletini değişime zorlayan süreçleri kavrar”	K. İlişkiler	Siyasi	Küresel
•“Türk –İslam Medeniyetinde yetişen bilginlerin bilimsel gelişme sürecine katkılarını tartışır”	K. İlişkiler	Toplumsal	Küresel
•“15. ve 20. yüzyıllar arasında Avrupa’da yaşanan gelişmelerin günümüz bilimsel birikiminin oluşmasına etkisini analiz eder”	K. İlişkiler	Toplumsal	Küresel
•“Özgür düşüncenin bilimsel gelişmelere katkısını değerlendirir”	Karakter	Beceri	Küresel
•“Demokrasinin uygulanma süreçlerinde karşılaşılan sorunları analiz eder”	Karakter	Bilgi	Küresel
•“Türkiye’nin üyesi olduğu uluslararası kuruluşlara örnekler verir”	K. İlişkiler	Siyasi	Küresel
•“Türkiye’nin ilişkide olduğu ekonomik bölge ve kuruluşları tanıır”	K. İlişkiler	Ekonomik	Küresel
•“Çeşitli kültürlerle yönelik kalıp yargıları sorgular”	K. İlişkiler	Toplumsal	Küresel
•“Arkadaşlarıyla birlikte küresel sorunların çözümüne yönelik fikir önerileri geliştirir”	Katılım	Sivil	Küresel

Tablo 7 incelendiğinde: 7. sınıf düzeyinde yer alan toplam 31 kazanım (MEB, 2018, 23-25) içerisinde dokuz (% 29) kazanımın küresel vatandaşlık içerikleriyle örtüştüğü görülmektedir. Söz konusu kazanımların ikisi karakter özellikleri boyutunda, altısı karşılıklı ilişkiler boyutunda, biri ise katılım boyutunda yer almaktadır. Sonuç olarak Tablo 3, 4, 5 ve 6 incelendiğinde toplam 131 kazanım içerisinde 27 kazanımın (% 21) küresel vatandaşlık içerikleriyle ilişkili olduğu görülmektedir. Küresel vatandaşlık içerikleri ile örtüşen kazanımların toplamda on sekizi karşılıklı ilişki boyutunda, beşi karakter özellikleri boyutunda, biri katılım boyutunda, üçü ise aidiyet boyutunda yer almaktadır.

5. Tartışma ve Sonuç

Küresel sorunların ortak geleceğimizi tehdit eden varlığı, insanoğlunun karşısında önemli bir meydan okuma olarak durmaktadır. Ayrıca dünyanın çeşitli alanlarda her geçen gün daha bütünleşik bir yapıya dönüşmesi, küresel konuların daha fazla anla-

şılmasını gerektirmektedir (Türk ve Atasoy, 2020, 15). Bu bağlamda düşünüldüğünde; küresel vatandaşlığın bireylere sosyal sorumluluk, küresel yeterlilik ve küresel katılım (Morais ve Ogdan, 2010) gibi üç kapsayıcı tema etrafında rol ve sorumluluk tanımlaması, küresel konulara dair bakış açısı geliştirmede önemli bir içerik sunmaktadır. Küresel vatandaşlık modeli tek bir disiplinin çalışma alanıyla sınırlandırılmayacak bir genişlikte içeriğe sahip temalardan oluşmaktadır. Bu bağlamda ele alındığında disiplinler arası bir yapı gösteren ve vatandaşlık aktarımında önemli bir rol üstlenen sosyal bilgiler dersi, küresel vatandaşlık eğitiminde hayati bir role sahiptir. Dolayısıyla programın küresel vatandaşlık temalarıyla örtüşen ve bunların dışında kalan unsurlarının tespit edilmesi küresel bilince sahip etkin vatandaşların yetiştirilmesi açısından önemlidir.

Öğretim programı ele alındığında ortaya çıkan ilk konu, alan yazında küresel vatandaşlığa dair tanımlanan içeriklere benzer yaklaşımların programın çeşitli bölümlerinde yer bulmasıdır. Özellikle programın kazanımlar boyutunda yer alan 27 kazanımın (% 21) küresel vatandaşlık temalarıyla örtüştüğü görülmektedir. Bu yönüyle bakıldığında öğretim programında yer alan kazanımların nicelik açısından önemli bir kısmı alan yazında ele alınan temalarla örtüşmektedir. Bu açıdan bakıldığında programın özel amaçları kısmında yer alan “Ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık göstermeleri” (MEB, 2018, 8) olarak ifade edilen amaç, programın temel yaklaşımında küresel konulara verilen değeri göstermesi açısından önemlidir. Bunun yansıması olarak 7. sınıf öğretim programında yer alan “Arkadaşlarıyla birlikte küresel sorunların çözümüne yönelik fikir önerileri geliştirir” (MEB, 2018, 25) kazanımı doğrudan küresel aidiyet ve katılım vurgusu taşıyan kazanımlar için önemli bir örnektir. Öte yandan küresel vatandaşlık ile ilişkilendirilen kazanımların tümü ele alındığında kazanımlardaki içeriklerin küresel vatandaşlık boyutlarına göre dengeli bir dağılışı göstermediği görülmektedir. Kazanımlarda küresel vatandaşlığın ülkeler ve toplumlar arası siyasi, toplumsal ve ekonomik ilişkilere vurgu yapan, “karşılıklı ilişkiler” ve demokrasi kültürüne vurgu yapan “karakter” boyutlarında yer alan kazanımların öne çıktığı görülmektedir. Buna karşın küresel bilincin gelişmesine olanak sağlayan küresel sorumluluk, küresel katılım ve küresel aidiyet konularını vurgulayan “katılım” ve “aidiyet” boyutlarına daha az vurgu yapıldığı görülmektedir.

Dolayısıyla elde edilen sonuçlar neticesinde, 2018 SBDÖP’nin küresel vatandaşlık için tanımlanan çoğu beceri ve değerleri içermekle birlikte, ağırlıklı olarak ulusal düzeyde sorumluluk anlayışını ön plana alan ve ulusal düzeyde aktif vatandaşların yetiştirilmesine olanak tanıyan bir yapı sunduğu görülmektedir. Bu yönüyle 2018 SBDÖP’nin özel amaçları kısmında ağırlıklı olarak ön plana çıkan ulusal kapsamlı kazanımlar ile tutarlı olduğu görülmektedir. Şüphesiz sosyal bilgiler dersinin vatandaşlık aktarımındaki rolü göz önüne alındığında programda ulusal kapsamlı hedeflerin ağırlığı anlaşılabilir bir durumdur. Bununla birlikte dünyanın her geçen gün daha bütünleşik bir yapıya dönüşmesi, bireyler için küresel konuların daha iyi anlaşılmasını

gerekli kılmaktadır. Bu yönüyle öğretim programının özellikle küresel katılım ve küresel aidiyeti kazandırmaya yönelik kazanımlar açısından geliştirilmeye açık bir yapı sunduğu söylenebilir.

Oxley ve Morris (2013) çalışmalarında sekiz küresel vatandaşlık türünün olduğundan bahseder. Odaklandığı konuya göre belirlenen bu küresel vatandaşlık türleri; “Siyasi, ahlaki, ekonomik, kültürel, sosyal, eleştirel, çevresel ve manevi küresel vatandaşlık” olarak ifade edilmektedir. 2018 SBDÖP kazanımları bu küresel vatandaşlık türleri açısından ele alındığında şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır. 2018 SBDÖP’te yer alan içeriklerin uluslararası gelişmelere odaklanan ekonomik, demokrasi kültürüne odaklanan, siyasi, insan haklarına odaklanan ahlaki ve sürdürülebilir kalkınmaya odaklanan çevresel küresel vatandaşlık türlerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

Küresel vatandaşlığın siyasi mahiyeti açısından farklı yorumlanması ve alan yazında ele alınan temaların geniş bir kavramsallaştırmaya sahip olması, onun üzerinde uzlaşmasını engelleyen iki temel unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Goren ve Yemini (2017) ülkelere göre küresel vatandaşlık anlayışlarının değiştiğini ve farklı yaklaşımların benimsendiğini ifade etmektedir. Ayrıca Özden ve Erbay’a göre (2018) küresel vatandaşlık fikri farklı kesimlerce, dünya sorunlarına karşı duyarlı olmayı ya da gerçekleşmesi mümkün olmayan hayali bir fikri ifade etmektedir. Dolayısıyla özellikle ulusal alan yazında, küresel vatandaşlık anlayışını eleştirel yaklaşımla değerlendiren alan yazın geliştirici çalışmalara ihtiyaç vardır. Öte yandan bu konudaki belirsizlikleri gidermek adına küresel vatandaşlık eğitimine dair birtakım uluslararası standartlarının belirlenmesi gerekmektedir. Bu da ülkeler arasında karşılaştırmalı çalışmaların yapılmasını ve bu konuların politika belirleyicilerin dikkatine sunulmasını gerektirmektedir.

Küresel vatandaşlık modeli yalnızca eğitimcilerin sorumluluğunda olmayan ayrıca sadece eğitimcilerin çabalarıyla gerçekleştirilemeyecek bir içeriğe sahiptir. Bakıldığında küresel vatandaşlar yetiştirilmesi için gerekli olan eğitim içerikleri; öğretmen eğitimi, yöntem ve süreçlerin geliştirilmesi gibi konular eğitimcilerin sorumluluğundadır. Bununla birlikte küresel vatandaşlık eğitim modelinin benimsenmesi için politika belirleyicilere de önemli sorumluluklar düşmektedir. Bu bağlamda küresel vatandaşlık eğitiminin ulus devlet vatandaşlığını dışlamaksızın onu ikame etmeksizin hedeflediği alanlar açık bir şekilde ortaya koyulmalıdır. Dolayısıyla ulus devlet vatandaşlık rol ve görevleri ile küresel vatandaşlık rol ve görevlerinin net bir şekilde ortaya konması gerekmektedir.

Küresel vatandaşlık eğitimi konusunda sosyal bilgiler öğretmenlerine önemli sorumluluklar düşmektedir. Bu nedenle öğretmenlerin bu konuda donanımlı olmaları gerekir. Çolak (2019) çalışmasında sosyal bilgiler öğretmenlerinin büyük çoğunluğunun küresel vatandaşların yetiştirilmesinin gerekliliğine inandığını fakat bu konuda yeterli bilgiye sahip olmadıklarını ifade eder. Bu bağlamda başta sosyal bilgiler öğret-

menliği olmak üzere çeşitli öğretmenlik alanlarında küresel bilinci geliştirmeye dair temel yaklaşımların geliştirilmesi gerekmektedir. Sonuç itibarıyla küresel vatandaşlık alan yazını ve bu kapsamda sosyal bilgiler dersi öğretim programının değerlendirilmesi sonucunda alan yazının ve öğretim programının geliştirilmesine yönelik şu önerilerde bulunulabilir.

- Küresel vatandaşlık anlayışı bireylere önemli oranda küresel rol ve sorumluluk yüklemesine karşın, küresel becerilerin geliştirilmesine yönelik eğitim yaklaşımlarının ve öğretim süreçlerinin alan yazında net olarak ortaya konmadığı görülmektedir. Bu bağlamda ilgili becerilerin kazandırılmasına yönelik öğretim yaklaşımı ve süreçlere yönelik çalışmalar yapılabilir.

- Alan yazında sıkça yerel-küresel kavramları vurgulanmaktadır. Bu kavramlar hem bir çatışma konusu hem de küresel vatandaşlığın kilit kavramları olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla uluslararası ve ulusal alan yazında, yerel ve küresel sorumluluk alanlarının belirlenmesi ve tanımlanmasına yönelik teorik çalışmaların yapılması faydalı olabilir.

- Öğretim programında küresel vatandaşlığa dair içerikler azımsanmayacak oranda yer almaktadır. Bununla birlikte içeriklerin küresel vatandaşlığın kendi içindeki boyutlarına göre dağılımında daha dengeli olma adına küresel sorumluluk ve küresel aidiyete yönelik kazanımların sayısı artırılabilir.

- Küresel vatandaşlık anlayışı ulus devlet vatandaşlığını zayıflattığı gerekçesiyle çeşitli kesimlerce endişeyle karşılanmaktadır. Bu bağlamda ulus devlet vatandaşlığını dışlamaksızın ve onu ikame etmeksizin ulusal rol ve sorumluluk alanları ile küresel rol ve sorumluluk alanları daha belirgin olarak programın özel amaçlar ve kazanımlarına yansıtılabilir.

- Öğretim programının uygulanmasında dikkat edilecek hususlar alanında küresel konulara dair bir açıklama yer almamaktadır. Programın uygulanmasında özellikle ulusal-küresel dengesi sağlanarak küresel sorumluluk ve katılımı teşvik edici açıklamalarda bulunulabilir.

- Sosyal bilgiler dersi öğretim programı zamanın ihtiyaçlarına göre yenilenip güncellenmektedir. Bu bağlamda önceki ve gelecek öğretim programlarının çeşitli bölümlerinde, küresel konuların ele alınışındaki değişimin analiz edilmesi, önemli bir araştırma konusu olarak düşünülebilir.

Kaynakça

- CHRISTENSEN, Larry, B., JOHNSON, R., Burke ve TURNER, Lisa, A. (2015). Araştırma Yöntemleri Desen ve Analiz (Çev. Edt: Ahmet Aypay). Anı Yayıncılık, Ankara.
- BOZKURT, Veysel (2000). Küreselleşme: Kavram, gelişim ve yaklaşımlar, Küreselleşmenin insani yüzü, Alfa Yayınları, İstanbul.
- CARTER, April (2001). The political theory of global citizenship, Taylor & Francis Ltd, London.
- CATHERINE, Hartung (2017). "Global citizenship incorporated: competing responsibilities in the education of global citizens", Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education, 38:1, ss. 16-29.
- COGAN, John J., KUBOW, Patricia Kristine (1997). "Multidimensional citizenship: educational policy for the twenty-first century" International Service Learning & Community Engagement.
- ÇOLAK, Kerem (2015). Sosyal bilgiler ile vatandaşlık ve demokrasi eğitimi derslerinde küresel vatandaşlık eğitimi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Yayımlanmamış doktora tezi), İstanbul.
- DOĞANAY, Ahmet (2008). "Çağdaş sosyal bilgiler anlayışı ışığında yeni sosyal bilgiler programının değerlendirilmesi" Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 17, Sayı 2, s.77-96.
- EGÜZ, Şule, Öztürk, Cemil ve Kesten, Alper (2017). "Ortaokul öğrencilerinin küresel sorunlara karşı gösterdikleri duyarlılıklar", Journal of Human Sciences, 14(1), ss. 409-426.
- ERSOY, Arife Figen (2013). "Global citizenship education in social studies: Experiences of Turkish teachers and students in international conflict and war", Journal of Qualitative Research in Education, 1 (1), ss. 7-29.
- GOREN, Heela, Yemini, M. (2017). "Citizenship education redefined – A systematic review of empirical studies on global citizenship education", International Journal of Educational Research 82, ss.170–183.
- GÜNGÖR, Mehmet (2008). Ulus-devlet yurttaşlığından küresel yurttaşlığa Türkiye’de yurttaşlık olgusu, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış doktora tezi), Malatya.
- HAIGH, Martin (2016) "Fostering Global Citizenship–tree planting as a connective practice", Journal of Geography in Higher Education, 40:4, ss. 509-530.
- HARTUNG, Catherine (2015). "Global citizenship incorporated: competing responsibilities in the education of global citizens", Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education, 38(1), ss. 1-14.
- KAN, Çiğdem (2009). "Sosyal bilgiler eğitiminde küresel vatandaşlık", Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 26, ss. 25-30.

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının (2018) Küresel Vatandaşlık Açısından Değerlendirir...

- KARA, Cihan (2016). Değişen birey-devlet ilişkileri bağlamında sosyal bilgiler, vatandaşlık ve insan hakları eğitimi, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (11), ss. 20-51.
- KAYMAKÇI, Selahattin ve Ata, Bahri (2012). "Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal bilgilerin doğasıyla ilgili görüşleri", *Journal of Social Studies Education Research*, 3(1), ss. 35-64.
- OXLEY, Laura ve MORRIS, Paul (2013). "Global citizenship: A Typology for distinguishing its multiple conceptions", *British Journal of Educational Studies*, 61:3, ss. 301-325.
- LEE, Wing On ve LEUNG, Sai Wing (2006). "Global citizenship education in Hong kong and Shanghai secondary schools: Ideals, realities and expectations", *Citizenship Teaching and Learning*, 2 (2), ss. 69-84.
- LEEK, Joanna (2016). "Global citizenship education in school curricula. A polish perspective", *Journal of Social Studies Education Research*, 7(2), ss. 51-74.
- MEB (2018). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı <http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812103847686SOSYAL%20B%C4%B0LG%C4%B0LER%20%C3%96%C4%9ERET%C4%B0M%20PROGRAMI%20.pdf> adresinden alınmıştır.
- MERRIAM, Sharan B. (2015). Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber, (S.Turan, Çev.). Nobel Yayıncılık, Ankara.
- MILLER, D. (2011). The idea of Global Citizenship. Nuffield's Working Papers Series in Politics, 10 Nisan 2018 tarihinde :https://www.nuffield.ox.ac.uk/politics/Papers/2011/David%20Miller_working%20paper%202011_02.pdf adresinden alınmıştır.
- MORAIS, Duarte B. ve OGDEN, Antony C. (2011). "Initial development and validation of the global citizenship scale", *Journal of Studies in International Education*, 15(5), ss. 445- 466.
- MYERS, John (2006). Rethinking the social studies curriculum in the context of globalization: Education for global citizenship in the US. Florida State University Libraries, 10 Nisan 2018 tarihinde <http://diginole.lib.fsu.edu/islandora/object/fsu:209944/datastream/PDF/view> adresinden alınmıştır.
- OXFAM. (2015). Education for global citizenship: A guide for schools. 10 Mayıs 2018 tarihinde <https://www.oxfam.org.uk/education/resources/education-for-global-citizenship-a-guide-for-schools> adresinden alınmıştır.
- ÖCAL, Adem ve Yakar, Hamza (2015). "1968-2005 sosyal bilgiler ders programlarında küresel farkındalık eğitimi" *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(USBES Özel Sayısı I), ss. 307- 327.
- https://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/soli_ozel.pdf, "Küreselleşme Döneminde Vatandaşlık", Soli ÖZEL, 2007
- RAPOPORT, Anatoli (2009). "A forgotten concept: Global citizenship education and state social studies standards", *Journal of Social Studies Research*, 33(1), ss. 91-112.
- STROMQUIST, Nelly P. (2009). "Theorizing global citizenship: Discourses, challenges and implications for education", *International Journal of Education for Democracy*, 2 (1), ss. 6-29.

- ŞAHİN, Mustafa, ŞAHİN, Semiha ve GÖĞEBAKAN YILDIZ, Derya (2016). "Sosyal bilgiler eğitimi programı ve dünya vatandaşlığı: Öğretmen adaylarının perspektifinden", Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 31 (2), ss. 369-390.
- TOPKAYA, Yavuz ve COŞKUN, Kerem (2016). "Küresel vatandaşlık bilinci üzerinde sosyal bilgiler öğretim programında yer alan değerlerin etki boyutu", Sosyal Bilimler Dergisi, 6 (11), ss. 238-252.
- TÜRK, Hakan ve ATASOY, Emin (2020). "A Critical Approach to Geography Curriculum in Terms of Global Awareness Attainments", Review of International Geographical Education (RIGEO), 10 (1), Special Issue, 65-83. Retrieved from <http://www.rigeo.org/vol10no1/Number1Spring/RIGEO-V10-N1-3.pdf>
- UNESCO, (2015). Global citizenship education –topics and learning objectives. Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. 19 Kasım 2019 tarihinde <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002329/232993e.pdf> adresinden alınmıştır.
- YILDIRIM, Ali ve ŞİMŞEK, Hasan (2016). Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- ZAHABIOUN, S., YOUSEFY, A., YARMOHAMMADIAN, M., H., ve KESHTIARAY, N. (2013). "Global citizenship education and its implications for curriculum goals at the age of globalization", International Education Studies, 6 (1), ss. 195-206.